

ונקדשותי...

הכוון חינוכי-רוחני להוראת סוגיות צניעות
ובינו לבינה במסכת סנהדרין

עורך: יונה גודמן

בעז בגורן

- סנהדרין יט, ע"ב -

הרב **בנציון אלגזי** | ראש מכון 'צורבא דרבנן'

אמר רבי יוחנן: תוקפו של יוסף ענוותנותו של בועז, תוקפו של בועז ענוותנותו של פלטי בן ליש. תוקפו של יוסף ענוותנותו של בועז; דכתיב: "זיהי בחצי הלילה ויחרד האיש וילפת" מאי וילפת? אמר רב: שנועשה בשרו כראשי לפתות.

רקע כללי

פעמים רבות יש בתנ"ך סיפור או תיאור של התנהגות אבותינו שקשה להבינם בעיני בשר ודם טרוטות. יש שמתעוררות אצל התלמיד שאלות בדבר המשמעות הרוחנית והדתית של התנהגות אחד האבות, שנראית על פניו כנוגדת את ערכי התורה שאנו מכירים. במקרים אלו באים חז"ל ומלמדים אותנו כיצד להבין את התנהגותה של אותה דמות ואת מניעיה. זאת, באופן בו כולנו יכולים להפיק ממנה לקח ותורה לדורות.

כך קורה גם במדרש שלפנינו, שנועד ללמד אותנו כיצד להבין את המתואר במגילת רות (פרק ג) על התנהגותם של רות ושל בעז. הקורא את הסיפור בתנ"ך לבדו עלול לחשוב, חלילה, שמדובר בסיפור שאינו צנוע. באים חז"ל ומרכיבים לנו את המשקפיים שדרכם ניתן להבין את עומק המשמעות של הסיפור המופיע בתנ"ך ואת פשר התנהגות אבותינו.

הסיפור במגילה

הסיפור על רות ובעז בגורן, כפי שהוא מופיע במגילה, מעורר שלוש שאלות עיקריות: אחת על מניעיהן של נעמי ורות, אחת על תגובתו של בעז ואחת על פשר הסיפור עברונו.

השאלה הראשונה מופנית לרות: מדוע היא הולכת לישון דווקא במקום שבו בעז לן? שאלה זו אינה מופנית לבעז, שהרי הוא ישן בתחילה ולא ידע על כך דבר. על פניו, הליכתה לישון בגורן בו ישן בעז עומדת בסתירה להלכות הצניעות שאנו מכירים.

השאלה השנייה מופנית לבעז: אמנם הוא לא יזם דבר, עד שגילה כי מישהי ישנה לידו. אך מתיאור המקרה עולה, לכאורה, שהוא חש התעוררות כלפיה. במחשבה ראשונה, היינו מצפים שצדיק כמוהו יחוש רק סלידה ולא התעוררות. כיצד ייתכן הדבר? זאת ועוד: ראוי לשאול מדוע בעז ישן בלילה בגורן. וכי לאדם חשוב כמוהו, חבר בסנהדרין ובן שמונים, אין מיטה מכובדת יותר לישון בה? חז"ל משיבים שהוא ישן שם, על אף המאמץ שהיה כרוך בכך, כדי להילחם בתופעות לא ראויות של גזל, וכדי לשמור שהשוהים בשדות באותה עת יתנהגו כראוי. בלשונו של רש"י (על אתר): "שהיה הדור פרוץ בגנבה וגזל והיה ישן בגורנו לשמור גורנו". בואו של בעז לגורן כדי לפעול טוב רק מעצים את השאלה על מה שקרה בפועל. השאלה השלישית מופנית למגילה עצמה: מדוע היא מספרת לנו סיפור שעלול להיראות כלא צנוע, ומה היא רוצה שנלמד ממנו?

א. התנהגותה של רות

את השאלה על התנהגותה של רות יש להפנות לנעמי. היא "הרבנית" של רות, המלמדת אותה כיצד ראוי להתנהג בעם ישראל, והיא זו שיזמה ודחפה אותה לגשת לגורן. בלשון הכתוב:

וּתֹאמֶר לָהּ נַעֲמִי חֲמוּתָהּ בָּתִּי הֲלֹא אֲבַקֵּשׁ לָךְ מְנוּחַ אֲשֶׁר לָךְ.
וְעַתָּה הֲלֹא בִעַז מוֹדְעָתְנִי אֲשֶׁר הָיִית אֶת נַעֲרוֹתַי הִנֵּה הוּא זָרָה אֶת
גֵּרְוֹ הַשְּׂעִרִים הַלְּיָלָה. וְרַחֲצָתְךָ וְסִכָּתְךָ וְשִׁמְתְךָ שְׂמֵלְתְךָ עֲלֶיךָ; וְיִרְדָּתִי
הַגֵּרְוֹן אֶל הַתְּוֹדְעֵי לְאִישׁ עַד כָּלְתוּ לְאָכֹל וְלִשְׁתוֹת. וַיְהִי בְשִׁכְבוֹ וַיִּדְעָתָּ
אֶת הַפְּקוּם אֲשֶׁר יִשְׁכַּב שָׁם וּבָאת וְגִלְתִּי מִרְגְּלֹתַי וְשָׁכַבְתִּי וְהוּא יִגִּיד
לָךְ אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשִׂין

(רות ג, א-ד).

יתירה מזאת: הקרי והכתיב בפסוקים רומזים לכך כי, כביכול, נעמי עצמה היא העושה את הפעולות והיא המניעה אותן ("וירדת" לעומת "וירדתי" [פס' ג]; "ושכבת" לעומת "ושכבתי" [פסוק ד]). רות עושה כן תוך הקפדה מרבית על צניעותה (רש"י שם, ג, ו).

אין אנו יודעים מדוע נאלצה לפעול בדרך זו. ייתכן שנורמות החברה יצרו חיץ בלתי עביר בין אלמנה ענייה ובין גדול הדור. על כן היה צריך להמתין לשעת כושר, כשהוא נמצא לבדו ומרוחק מעוזריו ומקהל, כדי לעוררו לגאול אותה. כך לעתים מופיעה גם גאולתם של ישראל, דרך סיבוכים. כך היה אצל יהודה ותמר, כך אצל דוד בחלק מהמקרים, וכך גם כאן. רש"י מדגיש, שבתוך המציאות המורכבת, הקפידה רות כמיטב יכולתה על צניעותה (כך למשל בביאורו לפסוק ו: "היא אמרה לה ורחצת וסכת ושמת שמלותיך עליך ואחר כך וירדת הגורן והיא לא עשתה כן אלא אמרה אם ארד כשאני מקושטת הפוגע בי והרואה אותי יאמר שאני זונה לפיכך ירדה בתחלה הגורן ואחר כך קשטה את עצמה כאשר צותה חמותה").

נדמה כי הרקע להדרכתה של נעמי הוא הרצון להקים שם למת, ברוח מצוות ייבום ("ברוח", כי בעז הוא קרוב אך לא אח). וכבר כתב רמב"ן, שאם האח לא מייבם, המצווה עוברת לקרובים אחרים:

*יש תועלת גדולה ביבום האח, והוא הראוי להיות קודם בו ואחרי
הקרוב במשפחה, כי כל שארו הקרוב אליו ממשפחתו אשר
הוא יורש נחלה, יגיע ממנו תועלת... וזהו ענין בועז וטעם נעמי
והשכנות"*

(רמב"ן, בראשית לח, ח).

על פי הנאמר בתורה (דברים כה, ז), באין יוזם אחר לייבום, היזמה לקידום העניין עוברת לאישה ("וְעִלְתָּהּ בְּמִתּוֹ הַשְּׂעֵרָה אֶל הַזֵּקֵנִים וְאָמְרָה מֵאֵן יִבְמִי לְהִקְיָם לְאָחִיו שֵׁם בְּיִשְׂרָאֵל לֹא אָבָה יִבְמִי"). מכיוון שנוצרה ביניהם היכרות בתקופת הקציר, ובעז גם גילה דאגה כלפיה (רות ב), אך במשך כל תקופת הקציר לא יזם פעולה לגאולתה, הרגישה נעמי שאין מנוס מצעדים אלו. היא איבדה את כל עולמה, בעלה ובניה מתו, משפחתה ירדה מנכסיה ועומדת, חלילה, בפני כריתה. במצב זה לא נותר לה אלא לפעול בדרך מקורית כדי לקדם את גאולתה של רות ואת גאולת הנחלה, מעשה שלימים יתברר כי קידם את גאולתו של עם ישראל והיוולדות מלכותו.

ב. תגובתו של בעז

תגובתו של בעז מחולקת לשני חלקים. ההתעוררות שהוא חווה, עליה תמהנו תחילה, ומעשיו לאחר מכן. התשובה לשאלה הראשונה פשוטה. לכל אדם, ואף לצדיקים הגדולים, יש כוחות חיים. אף הם ישתמשו בכוחות חיים אדירים אלו

כדי לשאת אישה וליטול חלק בבניין הדור הבא של עם ישראל. על פי תפיסתם של התורה וחז"ל, אין סתירה בין התגלות כוחות החיים עצמם ובין צדיקות. הצדיקות נמדדת במה שהאדם עושה בכוחות אלו, ולא בעצם קיומם המבורך. עצם התעוררותם של כוחות אלו לא נבע ממעשה רצוני של בעז. לפתע הוא מצא עצמו ישן ליד אישה. צדקותו מתגלה במה שבחר לעשות לאחר שהתעוררו בו כוחות אדירים אלו.¹⁶

ג. מה עלינו ללמוד מסיפור זה ומהיות חז"ל משבחים את בעז

לעתים אדם בא להוסיף טוב (בעז במקרה זה, שבא למנוע מעשים של גזל), אך נגד רצונו הוא מוצא לפתע את עצמו נתון בניסיון אדיר. הנה, אתה בגורן, בלילה, אף אחד לא רואה ולא יודע. יש לצדך אישה, ואתה אף מתעורר מנוכחותה לידך. רבים הם אלה שהיו גולשים, בלי תכנון מראש, לחטא גדול. אך זו השאלה הגדולה, וזהו האתגר הגדול: מה עושים במצב כזה? אפשר "לזרום" עם מה שכבר התחיל, להסביר כי "אינני אשם, זה נכפה עליי מבחוץ, כפו עלי עבירה כגיגית", ושאר נימוקים. אפשר, לחילופין, להיות גדול כבעז, שגילה כוחות חיים גם ביכולתו לשלוט ולבחור בדרך הצדקות, לאגור כוחות דווקא בחשיכה, ולהחליט להוסיף קדושה. לא לוותר!

בעלי החסידות מסבירים כי דווקא בשעה שאדם מחליט לצאת לדרך חדשה ולרומם את עצמו, מופיעים לפעמים כל מיני "חיצוניים" שכביכול מגחכים עליו בחושך, ומנסים לקרר את שאיפות הקודש שלו. זוהי באמת שעת מבחן לאדם. בעז ורות מבינים שניהם את גודל הניסיון, ומבינים שזה יכול להיות רגע של חורבן או רגע של גאולה. הם בוחרים בשיח של גאולה, שיח שגם מעניק להם כוחות לא להיכשל. ר' עובדיה מברטנורא מראה כיצד המהלך מוביל לא רק לשיח על הגאולה הפרטית שלהם, אלא גם לשיח על הגאולה הכללית של עם ישראל. מתוך הלילה וניסיונותיו הם מתעלים ובוחרים בטוב, ואז הקב"ה מבטיח לעם ישראל: "אנכי הגואל", והם זוכים להיות אימה ואביה של מלכות:

וַתִּקְרָאנָה שְׁמוֹ עֹבֵד הוּא אָבִי יֵשׁי אָבִי דָּוִד (רות ד, יז).

¹⁶ הערת עורך: להרחבה בנושא זה, ראו ראיון עם מו"ר הרב חיים דרוקמן שליט"א בחוברת זו.